

«Вышынёю ахапіць шырынню...»

115 гадоў на-зад (14 кастрычніка) у вёсцы Слабада-Кучынка Слуцкага павета (цяпер Капыльскі раён Мінскай вобласці) нарадзіўся Адам Антонавіч Бабарэка (1899–1938) — беларускі празаік, крытык і літаратуразнаўца, заснавальнік і тэарэтык вядомага літаратурнага згуртавання «Узвышша».

Ён вучыўся ў Слуцкай бурсе, скончыў Мінскую духоўную семінарыю (1918), настаўнічаў на Случчыне. У час польскай акупацыі ўдзельнічаў у падпольнай барацьбе і партызанскім руху, быў арыштаваны польскімі ўладамі (1920). Пасля вызвалення зноў працаваў настаўнікам, быў членам рэўкома Пукаўскай воласці Ігуменскага павета і загадваў валасным аддзелам народнай асветы. Служыў у Чырвонай Арміі (1921–1922). У 1922–1927 гадах вучыўся на этнолага-лінгвістычным аддзяленні БДУ і працаваў у рэдакцыі газеты «Савецкая Беларусь».

Дэбютаваў у 1919 г. апавяданнем «То толькі сон...». У 1925-м выдаў кнігу «Апавяданні». Распрацоўваў метадалагічныя пытанні літаратуразнаўства і эстэтыкі, сацыяльнай і эстэтычнай каштоўнасці літаратуры, даследаваў гісторыю беларускай літаратуры (артыкулы змяшчаліся ў часопісах «Маладняк», «Узвышша», «Чырвоны сейбіт», «Радавая рунь» і інш.). Шэраг яго працаў прысвечаны творчасці Я. Коласа, М. Багдановіча, У. Дубоўкі, Я. Пушчы, М. Чарота, З. Бядулі і іншых беларускіх пісьменнікаў (з якімі ён быў знаёмы і сябраваў).

А. Бабарэка стаў адным з арганізатараў літаратурных аб'яднанняў «Маладняк» (1923), пасля і «Узвышша» (1926). У 1926–1929 працаваў у Камуністычным універсітэце Беларусі выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры, а з 1928 — асістэнт кафедры гісторыі беларускай літаратуры БДУ.

Быў арыштаваны ДПУ БССР 25 ліпеня 1930 г. у Мінску па справе «Саюза вызвалення Беларусі». Асуджаны пазасудовым органам НКВД 10 кастрычніка 1931 г. як «член контррэвалюцыйнай арганізацыі» і за «антысавецкую

агітацыю» да 5 гадоў ссылкі, год прабыў у мінскай турме, ссылку адбываў у г. Слабадскі Кіраўскай вобласці, з канца 1934 г. — у Кіраве (Вятка), працаваў бухгалтарам. Тэрмін ссылкі быў падоўжаны на 2 гады ў адміністрацыйным парадку. Паўторна арыштаваны 24 ліпеня 1937 у рамках сфабрыкаванай маштабнай акцыі па рэпрэсаванні беларусаў, сасланы АДПУ ў пачатку 1930-х. Паводле пастановаў «тройкі» па Кіраўскай вобласці ад 15 лютага 1938 атрымаў 10 гадоў зняволення ў лагерах. Пакаранне адбываў у пасёлку Князь-Пагост Комі АССР у Паўночным чыгуначным лагерах НКВС, дзе 10 кастрычніка 1938 г. — перад сваім днём нараджэння — памёр у лагеравай бальніцы.

Па першай справе творца рэабілітаваны судовай калегіяй па крымінальных справах Вярхоўнага суда БССР 15.11.1957, па другой — 4.7.1959 г. Кіраўскім абласным судом.

Групавая справа А. Бабарэкі і іншых № 20951-с захоўваецца ў архіве КДБ Беларусі.

Ён спалучаў у сабе талент і крытыка, і празаіка, і філосафа. Ці не таму яго крытычныя і літаратуразнаўчыя артыкулы часта напоўнены філосафскімі разважанымі, палемічнымі працы стылізаваны пад эпісталажны жанр, а эсэістыка — апрача ўласна тэорыі — утрымлівае і мастацкія вобразы. Напэўна, пры ўважлівым прачытанні многія тэксты Адама Бабарэкі маглі б быць «расцягнутыя» на цытаты, многія з якіх прыйшліся б даспадобы «інтэлектуалам са стажам», але некаторыя — і чытачам папулярных зборнікаў кшталту «Пярліны думкі».

Прапанаваныя «Літаратурнай Беларусі» афарызмы і мініяцюры не спатрэбілася нават «вырываць з кантэксту»: Адам Бабарэка так і пісаў іх у розныя гады — у выглядзе асобных кароткіх занатавак. Яны захаваліся ў запісных кніжках, сшытках і проста на аркушах паперы — разам з іншымі рукапісамі, што склалі асабісты фонд пісьменніка ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. Вось яны, самыя кароткія творы Адама Бабарэкі. Адчуйма моц думкі славутага ўзвышэнца!

чалавецтва ў выгл[ядзе] чуж[ых] культур. Цяпер балота, а было возера.

Калі літ[аратурна]-маст[ацкі] твор ёсьць выражэнне ўспрыняцця (у ш[ырокім] сэнсе) характава (адм[оўнага] ці станоўч[ага]) жыцця, то крытыка ёсьць выраж[энне] успр[ыняцця] характава літ[аратурных] твораў.

У чалавеку ёсьць па крышцы ад усяго: і ад вала, і ад сабакі, і ад зьвера, і ад мошкі-казяўкі.

Сьвет — задача, якую чалавек разьвязвае сваёю дзейнасцю, практыкаю свайго гістарычнага жыцця. Практыкай дзейнасці і мыслі чалавека ёсьць адказ на пытаньне, што такое сьвет.

...Я пішу пра сябе. Як ні дзіўна, у век будаўніцтва соцыялізму, у век, калі менш за ўсё гавораць пра сябе, я пішу пра сябе. Ні пра герояў, ні пра масу і масы, а пра самога сябе пішу я...

Бываюць хвіліны, калі здаецца, што няма прад табою таямніц на сьвеце. Усё бачыш наскрозь, бо ўсё нібы празрыстае. Здаецца, усё вырашыў, і такім прыгожым тады ўяўляецца жыццё, што вольна ўзяў-бы ды абняў яго — упаў-бы перад ім ніц і маліўся-б...

Талент — гэта вялікі фарматар. Ён фармуе тое, што бродзіць вакол яго. Ён дае яму форму. Здолее даць такую форму выражэння, якая зьявіць сабою ўсё нявыражанае вялікага ліку людзей, — ён Талент. Здолее чалавек скарыстаць гэтую форму ў сваіх патрэбах — ён прыбаўляе да славы таленту.

Поэт — гэта своеасаблівы орган свайго часу.

Эпоха наша — гэта эпоха пераход[у] у царства розуму, у царства арыстакратыі розуму, якому падначалена будзе воля і якім рэгулявацца, кір[авацца] будуць пачуцці.

У кожнай кроплі, у кожнай крошцы цэлы сьвет, трэба толькі бачыць, трэба толькі яго ўчуць.

Чалавек чалавеку — рэч.

М[астацтва] = утварэнне мастоў (праз прадоньне міжадчуваньнямі, людзкімі настроймі для іх лучэння).

Чалавек — асоба — гэта зарад энэргіі.

«Наша доля павінна быць з намі» (Уладзімір Дубоўка). Ня доля гаспадар чалавека, а чалавек гаспадар долі свае. Калі ня маеш долі — зрабі яе і ўладай над ёю.

У нас ёсьць яшчэ дрэнныя рэчы: доля, лёс, шчасьце. Не гавары: такая мая доля — а рабі такую долю, якую ты хочаш, каб меў твой народ.

Ёсьць людзі, якія кажуць, што мастацтва — гэта нешта сярэдняе між сальтэрскай вядою і ліманадам, а ёсьць, што лічаць яго сярэднім між півам і гарэлкай. Калі гэта мастацтва — дык гэта найвялікшае зло. Яно ня нішчыць смагі, яе ўталяючы.

М[астацкі] твор пры пэўных умовах павінен рабіць пэўнае ўражаньне.

Твор як слоўнае ўтварэнне можна разглядаць безадносна да таго прадмету, аб якім гаворыць твор або аб якім выклікае ў нас прадстаў[леньне]. Яго можна ўспрымаць як самастойнае тварэнне, з сваімі законамі цэльнасці і адзінства.

Лепш памерці для таго, каб ускрэснуць, чым жыць для таго, каб памерці.

Як воля, чалавек бесьсьмяротны.

Адзяваньне, будаваньне сабе жылыя — натуральныя зьявы, што робіць чалавек. Аджа ў прыродзе бачым прыклады, як гэтак-ж[а] робяць і іншыя жывыя істоты. Розьніца тая, што ў прыродзе гэтыя зьявы, т[ак] ск[азаць], у сабе, у чалавека-ж яны для сябе. Мастацтва чалавека пачынаецца з таго моманта, калі ў гэтыя процэсы пачынае ўмешвацца яго сьвядомасьць.

Карціну сьвету ўзьявдзе пажылы ўзрост.

Мысль можна разглядаць як орган пазнаньня сьвету. А калі мысль ёсьць орган пазнаньня сьвету, то ёю, як зрокам, мы можам прымаць пэўныя зьявы, якіх ня здольны прыняць іншыя органы.

Працягні ў мыслях сваё мінулае ў глыб вякоў — і ты пазнаеш, якія шляхі прайшоў ужо чалавечы род. Ты будзеш успамінаць, усё роўна што гэта ты ішоў.

Перажываючы сябе на іншым, перажывай і іншае на сабе. Перажываючы сябе ў людзях і на людзях, перажывай і людзей у сабе і на сабе.

Што для нас выг[наньне] і ўзд[альне], то для інш[ых] радз[іма] і бліз[ь].

Паэзія — дачка адзіноцтва.

Кожнай справе ўласцівы свой рытм. І трэба папасьці, трэба ўвесці сябе ў гэты рытм, настроіць сябе на яго лад, каб справа ўдалася.

У цішы чуеш сябе, як напянутую струну. Чуеш, як ударае па ёй кожны вонкавы гук і як яна аддаецца на гук сваім гукам.

Перавесці ўзрок з сябе на зьне-сябе, на людзей, іх думы, іх перажываньні, іх дзеі... Пазнаць гэтага зьне-сябе — гэта значыць абагаціць сябе.

Уладаць словам — гэта ўладаць людзьмі. У кожнага чалавека ёсьць слова, якое мае над ім уладу.

1924–1934

Захаваны правапіс арыгінала. Уступнае слова і публікацыя Віктара Жыбуля

Адам БАБАРЭКА

Ёсьць розныя мовы. Палітыка — гэта мова людзей моцных, адважнікаў.

Скажы, якія ведаеш ты дзеясловы, і я табе скажу, што значыць жыць.

З некаторага часу заўважаю, што куды-б я не пайшоў, адкуль-бы не пачаў, заўсёды прыходжу да свайго «я» і ў яго ўпіраюся, як у нешта няяснае і для самога сябе не сказанае або не пазнанае, а такое, што непадладна сьвядомасьці.

Магчыма, мае вандраваньні па філэз[офіі] і маст[ацтве] — гэта шуканьне свайго «я». Як чытаеш, адчуваеш, што нешта шукаеш, як-бы што згублена і не знаходзіцца. Бывае, прачытаеш кнігу і застанешся незадаволены: нічога не знайшоў. Чаго-ж шукаеш?

От быццам нешта неспакойнае зьмясьцілася ў душы і го-

ніць яе на шуканьне, пануджае аблётаць усе сьветы людзкай мыслі, глядзець іх і ахапіць адзіным паглядом, каб от усе набыткі чалавечае мыслі зьмясьціць у адзіным узроку.

Гэта імкненьне падобна палёту пілёта, які набірае вышыню. Але чым большая вышыня, тым шырэшы круггляд адкрываецца ўзроку. Вышынёю ахапіць шырынню.

Мала паставіць пытаньне, важна яшчэ й тое, як гэта пытаньне ставіцца.

Слова — гэта радыёапарат. Маеш яго (слухаш або гаворыш у яго) — можаш злавіць усю разнастайнасьць думак, якія носяцца ў паветры.

Люблю я ўсё, што сьвет ня любіць.

Што важней: «я» асобнае жывое ці «мы» адцятае, якое патрабуе ахвяры для сябе гэтага «я»?

«Я» і «мы» — вечныя ворагі.

Праўды няма, ісьціны няма як нечага абсалютнага.

Няма большай пакуты, як абярнуцца ў чужую волю...

О, жанчына — гэта бяздоньне: яна можа цэлыя суткі, дні, месяцы і гадкі выкідваць і выкідваць з сябе стромы слоў...

Што рабіў-бы ты, чалавек, калі-б ты апынуўся ў бязмежных прасторах, аб якіх ты любіш марыць? Ці не спужаўся-б ты іх бязмежнасьці?

Асноўн[ы] харак[тар] Беларусі — у тым, што яна вузел усходу і захаду, поўдня і поўначы, цэнтр Эўропы, узвышша, з якога расходзяцца рэкі ва ўсе бокі (крыніца). Кругом узвышша, а ў сярэдзіне балота, гэта гэтак высмакталі праезджыя рэчкі, акавіта выцякла рэчкамі ў моры